

Instituution synty, kasvu ja avoin tulevaisuus

■ JUHA JÄRVELÄ

Suomen yleisten kirjastojen historia. Toim. Ilkka Mäkinen. BTJ Kustannus 2009.

Kuntatalouden säästöt ovat viime aikoina iskeneet raskaasti. Edelleen jokaisessa kunnassa peruspalveluna on kuitenkin kirjasto, vaikka laki määrääkin kunnan vain huolehtimaan ”kirjasto- ja tietopalveluista” alueellaan. Kirjasto on saavuttanut instituution aseman. Uudesta yleisten kirjastojen historiasta käy ilmi, kuinka ajatus maksettua aineistoa tarjoavasta laitoksesta on muuttunut itsestänselvyydeksi.

Teoksen on toimittanut Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen lehtori Ilkka Mäkinen, joka on myös kirjoittanut lähes puolet artikkeleista. Mäkinen toteaa, että teos ei ole lähtenyt vain mielenkiinnosta historiaan. Kirjastotalo kaipaa menneisyyden kokemuksista ja kehityksestä legitimaatiota nykyhetken toiminnalle ja tulevaisuudelle. Alan menneisyyden nähdään avaavan mahdollisuuksia tulevaisuuden suhteen.

Kirja jakaantuu kahteen osaan, ensimmäinen käsittelee kronologisesti suomalaisen kirjastolaitoksen historiaa keskiajasta tähän päivään. Toinen osa taas käsittelee eriteemoja, kuten kirjastojen tiloja, musiikkitoimintaa, laitostulotuloja, kirjastotekniikkaa ja kirjastoautoja. Teos olisi ollut luontevaa jakaa kahteen niteeseen, jolloin se olisi helpompi käsitellä, mutta se taitaa olla ylellisyys, johon kustantajilla ei ole tänä päivänä varaa.

Rakenteellisesti jako on onnistunut ratkaisu monien näkökulmien teokseen. Ensimmäinen osa kulkee sujuvasti ilman pahoja toistoja, vaikka kirjoittaja vaihtuukin välillä. Toisesta osasta nousee esiin erityisesti Hanna Aaltosen laaja artikkeli kirjastojen tiloista. Artikkelin runsas ja nostalginen kuvitus tukee erinomaisesti tekstiä, vaikka teoksen koko ja paperi asettavatkin rajoituksensa.

Keskeisinä julkisina rakennuksina kirjastorakennuksilla on risti-riitaisia tavoitteita, joissa arkkitehdin ja tilojen käyttäjien näkemykset eivät aina kohtaa. Suomessa suunnitteluun on vaikuttanut hämmästyttävän paljon Alvar Aallon suunnittelema Viipurin kirjasto, joka ei täyttänyt vain monumentaalirakennuksen tarvetta, vaan toi myös aikanaan uudenlaisia ratkaisuja.

Amerikkalainen yleinen kirjasto malliksi

Kirjastolaitoksen itsestänselvyyteen kasvaneille on yllättävää, kuinka pitkällä aikavälillä kirjaston toiminta-ajatus on rakentunut. Ajatus yleisestä, kaikille tarkoitusta kirjastosta joutui kasvamaan aikansa. Esimerkiksi historian tutkija ja poliitikko Yrjö Koskinen kannatti jo 1870-luvulla myöhemmin vakiintunutta julkisten kirjastojen linjaa, eikä nähnyt tarvetta erottaa rahvaan ja sivistyneistön kirjallisuutta. Aluksi perustettiin kansankirjastoja, voimakkaana taustavaihtajana oli Kansanvalistusseura, jonka fennomaanisessa ohjelmassa kirjastot nähtiin kansakoulun tapaisena valistajana.

Suomalaisessa kirjastoliikkeessä vaikutti 1890-luvulta lähtien yhdysvaltalaisen *Public Library Movementin* vaikutus. Sen kirjastokäsi-

tys korosti vapautta, kirjastoa puolueettomana tietotoimistona, jonka kokoelmat olisivat mahdollisimman laajat. Suomalainen kirjastotalo vaikuttaja Helle Cannelin toteaa vuonna 1925 yhdysvaltalaisen mallin nousseen Suomessa esikuvaksi, toisin kuin saksalaisessa sivistyskirjastossa, jossa asiakkaana oli suppea ryhmä sivistyshalukkaita, joiden lukemista kirjastonhoitaja ohjaa.

1900-luvun alkupuolella ryhdyttiin yhdistämään kaupungin- ja kansankirjastoja. Esimerkiksi Turussa molemmat kirjastot olivat toimineet samassa rakennuksessa, mutta sisäänkäynti kansankirjastoon oli sivummalla kuin arvokkaampaa tieteellistä kokoelmaa edustavaan kaupunginkirjastoon. Yleisesti kirjastojen valikoimat eivät ole vaatineet kilpailevien kirjastojen perustamista. Työväenyhdistysten kirjastot olivat ainoita, joita on perusteltu yleisten kirjastojen kokoelmien rajoituksilla. Yhdistysten kirjastot menettivät kuitenkin asemansa sisällissodan seurauksena, koska kokoelmia tuhoutui, tiloja suljettiin ja alkoi kehitys, jossa yhdistyskirjastoille tuli kunnallisia kirjastoja heikompi asema.

Kirjastot tulivat kuntien vastuulle vuoden 1928 kansankirjastolain myötä. Lakia voi pitää merkkipaaluna suomalaisessa kirjastohistoriassa, vaikka se olikin ajan yleisen sosiaalipoliittisen linjan mukainen, eli pyrki lähinnä toteuttamaan ylhäältä suuntautuvaa kansanvalistusta. Kirjastopakkoa oli aiemmin vastustettu sosialismina. Merkittäväksi valtion rahoitus kirjastoilla tuli vasta sodan jälkeen, erityisesti vuoden 1961 kirjastolain myötä, joka kannusti kirjastojen lisäämiseen.

Alan tulevaisuus – "kirjastotoituvu" maailma?

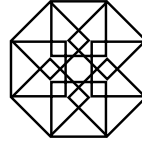
Kirjastoammattilaisuudesta teok-
sessa ei ole erikseen lukua, mutta
kehitys tulee kuitenkin ilmi. Infor-
maatiotutkimuksella on selvä yhe-
teys alan professioon, vaikka se tie-
teenalana onkin pyrkinyt muiden
professiolähtöisten alojen, kuten
museologian, tavoin etääntymään
ammattillisen koulutuksen leimas-
ta. Koulutusvaatimusten kehitys
ei ole ollut suoraviivaista, henki-
lökunnan pätevyysvaatimuksia on
1990-luvulla sekä kevennetty että
uudelleen kiristetty. Viimeistään
1930-luvulla kirjastoala naisistui.
Jo tällöin palkkoja pidettiin ylei-
sesti huonoina, vertailun teko to-
sin on hankalaa.

Kirjastojen lainamäärät ovat ole-
leet pitkällä aikavälillä kasvussa,
vaikkei 1990-luvun lamavuosien
huippuun myöhemmin ole pääs-
tykään. Muutenkin yleisön suosio
tuntuu säilyneen. Rahoitus ei seu-
raa kuitenkaan tätä suosiota. Mäki-
sen mukaan valtion rahoitus kun-
tien kirjastoja varten laski vuo-
desta 1991 vuoteen 2001 yhteensä
41,3 %. Samaan aikaan väheni kor-
keakoulutuksen saaneiden työntekijöiden määrä. Lama-aikana nähtiinkin erikoinen tilanne, jossa käyttö lisääntyi, mutta määrärahoja vähennettiin.

Teos päättyy muutoksen odo-
tukseen; alan tulevaisuus on avoin.
Eräs ilmiö on koko maailman "kir-
jastoituminen". Palvelut, jotka ovat
aiemmin olleet saatavilla lähinnä
vain kirjastoissa, ovat tulleet tietoverkkojen myötä saataville "missä ja milloin vain". Kirjastojen kohdalla tulevaisuus voi tarkoittaa menoa joko individualisempaan teknologiaan tai entistä sosiaalisempaan suuntaan, jossa teknologia vain an-

taa välineitä. Kirjassa kuvattu kehitys antaa mahdollisuuden myös sosiaalisen ulottuvuuden kasvu-
le, niin merkittävä on ajatus insti-
tuutiosta, joka korvauksetta tarjoaa ihmisille vapaasti valittavaa tietoa.

**Kirjoittaja on Suomen historian tohto-
rikoulutettava Jyväskylän yliopistossa.**

Tieteellisten seurain valtuuskunnan Kevätkokousesitelmä ja Vuoden tiedekirja

Tieteiden talolla (Kirkkokatu 6, Helsinki)
26.3.2010 klo 11.15

Klo 11.15 julkistetaan *Vuoden tiedekirja* -palkinnon saaja

Klo 11.30 Suomen Akatemian pääjohtaja **Markku Mattila**
pitää esitelmän *Tietemme tila, taso ja tulevaisuus*

Esitelmätilaisuus on avoin yleisölle. Vapaa pääsy.
Tilaisuutta edeltää
Tieteellisten seurain valtuuskunnan
kevätkokous klo 10.00.

Lounastarjoilun järjestämiseksi pyydämme
ilmoittautumista 23.3.2010 mennessä,
sähköposti anneli.rossi@tsv.fi tai
puh. (09) 228 69 225.